

GELENCSÉR ZSÓFIA

Kisközösségi Program

*Közösségi agrárvállalkozás Herencsényben***BEVEZETÉS**

A palócföldi Herencsény Nógrád megyében elhelyezkedő, 620 főt számláló község. A térség többi településéhez hasonlóan szegénységgel és munkanélküliséggel küzd. Lakosságszáma a rendszerváltás óta szinte folyamatosan csökken.¹ A fiatalok jellemzően tanulási célból, vagy a jobb megélhetés reményében hagyják el szülőfalujukat. Nem csoda, hiszen helyi munkalehetőség kevés akad, az aktív lakosság többsége a közeli gyárakba, üzemekbe ingázik. 2011-ben jelent meg a faluban egy új agrárvállalkozás, a Magyar Ökotársulás Kulturális Nonprofit Kft. (továbbiakban Ökotársulás), amely helyieket foglalkoztat, és ígéretes modellnek tűnik a város és vidéke kapcsolat helyreállítása szempontjából. Jelen tanulmányban elsősorban arra keresem a választ, hogy az Ökotársulás tevékenysége mennyire képes vonzóvá tenni a földművelést a hagyományaitól elszakadt falubeliek számára. A kérdés megválaszolása érdekében részletesen ismertetem a helyi foglalkoztatási viszonyokat, különös tekintettel a fiatalok helyzetére, valamint az Ökotársulás és a falu viszonyát is mélyebben feltárom.

1. MÓDSZER ÉS KUTATÁSI KÉRDÉSEK

Tanulmányom alapjául 2012 áprilisa és októbere között végzett terepmunkám szolgál.² Kutatási módszerként félig strukturált interjúkat és résztvevő megfigyelést alkalmaztam. Interjút készítettem az Ökotársulás ügyvezetőjével, Aldea Benedekkel, a gazdaság kertészmérnökével, Nagy Istvánnal, és két alkalmazottal, Ágotával és Júliával.³ További interjúk készültek Herencsény polgármesterével, a cserhátsurányi általános iskola volt igazgatójával, a herencsényi teleház és a volt ifjúsági klub vezetőjével, két önkormányzati képviselővel, mezőgazdaságban foglalkoztatottakkal, helyi családokkal és számos fiatalal, akikhez többnyire hólabda módszerrel jutottam el. Ezenkívül 2012 áprilisában részt vettem az Ökotársulás új tagokat toborzó gyűlésén, és a gazdaságban folyó munkát is volt

¹ A Magyar Köztársaság Helységnévtára, 2012, KSH.

² A kutatást a Kisközösségi Program (<http://kiskozossegek.hu/>), valamint az ELTE TáTK Humánökológia mesterszak (<http://humanokologia.tatk.elte.hu/>) és a Közös Örökségünk Kutatóműhely kutatásain belül végeztem. Számos interjú elkészítésében Ádám Dóra nyújtott segítséget.

³ Az interjúalanyok nem a valódi nevükön szerepelnek.

alkalmam megfigyelni, abban rövid ideig részt is vehettem. A kutatás során eleinte az Ökotársulás történetének és működésének megismerése volt a célom, majd ezután merültek fel további kutatási irányok. Mindenekelőtt az foglalkoztatott, hogy a falu milyen véleményrel van a biogazdaságról, valamint a falu gazdasági életében milyen szerepet játszik az Ökotársulás. Foglalkoztatnak-e fiatal munkaerőt, mennyire sikerült működésükkel enyhíteni a falu gazdasági és szociális problémáit? Feltehetném úgy is a kérdést, vajon tényleg megvalósul-e város és vidék összefonódása, kölcsönös elköteleződése, vagy csupán egy idegen tulajdonosok által működtetett vállalkozásról beszélhetünk?

2. HERENCSENY

A 620 lelket számláló Herencsény Nógrád megyében, a Belső-Cserhát lábainál fekvő község, Balassagyarmattól 20 km-re található. A gazdag palóc hagyományokkal rendelkező település identitásáról ma a régi palócházak, ételek és természetesen a jellegzetes tájszólás tanúskodik a mindennapokban. Herencsény jelentős lakosságvesztést szenvedett el az utóbbi évtizedekben. A hatvanas években egyik külterületén még kb. 600 fő lakott, ám a szocializmus idején, a hiányzó infrastrukturális fejlesztések eredményeképpen a falunak ez a része szétszóródott a térségbe, (Balassagyarmaton például egész utcákat töltenek meg a Herencsényről elszármazottak). A rendszerváltás után is folyamatosan csökkent a lakosság szám,⁴ mely tendencia inkább a természetes fogyásnak és a fiatalok tanulási, vagy megélhetési célból történő elvándorlásának tudható be. A lezajló trendeket jól érzékelteti, hogy ma 130 üresen álló ház van a faluban, a lakosság közel háromnegyede pedig nyugdíjas. Az általános iskola felső, majd alsó tagozata már évtizedekkel ezelőtt megszűnt. Egyedül az óvodát sikerült még megtartania a falunak, amely 2012-ben 21 óvodással működött. Az általános iskolát általában a szomszédos Cserhátsurányban végzik a diákok, a csökkenő gyereklétszám miatt az iskolát ott is csak katolikus intézménnyé alakítással sikerült megtartani. A felső tagozatosokat már gyakran Balassagyarmatra járatják a szülők. A középiskolát szintén Balassagyarmaton, valamint Salgótarjánban, vagy Pásztón végzik a herencsényiek. A legközelebbi mezőgazdasági szakképzést nyújtó középiskola Szécsényben működik, ahova kevesen járnak el, mivel ez hosszabb utazást jelent, és az érdeklődés is alacsony mértékű.

Az államszocializmus idején Herencsénynek Cserhátsuránnyal volt közös termelőszövetkezete. Jellemzően szarvasmarhatartással, gyümölcsstermesztéssel, azon belül is inkább bogyós gyümölcsökkel, valamint mák- és cukorrépa-termesztéssel foglalkoztak. A rendszerváltás után a téesz csődbe ment, ami sokaknak nyugdíjbavonulást jelentett, és voltak, akik a téeszből alakult kft alkalmazottaiként folytathatták munkájukat tovább. Az egykori téeszhez tartozó, sikeres, 50 alkalmazottat foglalkoztató furnéruzemet részben külföldiek megvásárolták meg, majd rövidesen csődbe vitték. A felszámolások után a megmaradt gépekkel és épületekkel a Cserhát-Szolgáltató Mezőgazdasági Kft. (Cserhát-Szolg) folytatta a gazdálkodást. Jelenleg összesen 1200 hektárt művelnek, ezzel a Cserhát-Szolg számít a legnagyobb mezőgazdasági vállalkozásnak a környéken. A földterületeket Cserháthaláp, Cserhátsurány és Herencsény határában nagyrészt bérlő, többnyire olyan tulajdonosoktól, akik már túl idősök ahhoz, hogy saját erőből gazdálkodjanak a földjeiken. Herencsényben van többek között 6 hektár málnásuk, Cserhátsurányban többféle gyü-

⁴ A Magyar Köztársaság Helységnevtára, 2012, KSH.

mölcsös, de nagyjából szántóföldi gabonákat, búzát, árpát és napraforgót termesztnek. A polgármester szerint, ha a téesz nem bomlott volna fel, akkor még ma is sokaknak nyújthatna megélhetést, de mégis „*nagy baj lenne, ha nem lenne a Cserhát-Szolg, mert a földeken nem lenne ki gazdálkodjon*”. A Cserhát-Szolg Kft.-től lehet földet is bérelni, néhányan éltek is ezzel a lehetőséggel, és olajtök termesztésébe kezdtek, ami viszonylag gyakori mostanában a környéken. Az egyik őstermelő gazda (aki egyben önkormányzati képviselő is) rendelkezik tökroppantó géppel és szárítóval, amelyeket bérben használhatnak mások is, így a leszárított tökmagot felvásárlóknak adják el, kilónként 800-950 Ft-os áron. Az elmondások szerint ez olyan üzlet, mely viszonylag kis befektetéssel jó hasznot hoz ősszel, ám a termés minősége évenként elég változó lehet. A háztáji kiskertekben a legtöbben saját ellátásra termelnek zöldséget, gyümölcsöt, a felesleget pedig szomszédoknak, rokonoknak ajándékozzák. A tájra jellemző a nagymértékű erdőszültség, hazánkban Nógrád megyét borítja a legtöbb erdő. Ennél fogva sokan foglalkoznak erdőgazdálkodással, fakitermeléssel is, de bútort már keveset készítenek. Működik a faluban egy néhány alkalmazottat foglalkoztató mézüzem és egy kisebb fuvarozó cég is. Rövid ideig működött egy gyógynövénytermesztő- és feldolgozó vállalkozás is, ám az csődbe ment, ennek okait azonban mindenki másnak tulajdonítja. Egyesek szerint a vállalkozó személye volt a gyenge láncszem, mások szerint a dolgozók voltak megbízhatatlanok, de közrejátszott a gyógynövények kedvezőtlen értékesítési helyzete is. A foglalkoztatottak közül sokan ingáznak külföldi tulajdonú üzemekbe, Balassagyarmatra, Szügyre, Bercelre dolgozni, ahol különböző elektronikai, műszaki alkatrészeket szerelnek össze, vagy autókárpitokat varrnak. Ezek az üzemek a térség nagy munkaadóinak számítanak, ám a csökkenő kereslet már ezeket a munkahelyeket is egyre bizonytalanabbá teszi, a létszámleépítések egyre gyakoribbak. Mintegy menekülési útvonalként, különösen a szakmunkások körében, egyre népszerűbb a külföldi munkavállalás is, mely elsősorban Ausztriában, Belgiumban és Hollandiában valósul meg.

3. A MAGYAR ÖKOTÁRSULÁS KÖZÖSSÉG

A vállalkozás a közösség által támogatott mezőgazdaság modelljét valósította meg. A közösség által támogatott mezőgazdaság (angolul CSA: *community supported agriculture*) olyan alternatív élelmiszertermelési és értékesítési rendszer, amely a termelők és fogyasztók közötti közvetlen kapcsolaton alapul. Több változatát is megkülönböztethetjük, aszerint, hogy milyen mértékű az elkötelezettség a termelők és fogyasztók részéről, ennek legszorosabb formája a részarányos gazdálkodás, amelyben közös a kockázatvállalás és a nyereségen való osztozás is. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a fogyasztók közössége általában előre fizetett tagsági díjjal járul hozzá az adott gazdaság működési költségeihez, cserébe a termés rendszeresen és arányosan kerül szétosztásra a fogyasztók között.⁵ Az Ökotársulást a tulajdon- és foglalkoztatási viszonyai teszik egyedülállóvá, mivel a saját földtulajdon nem jellemző a CSA modellekben, Magyarországon pedig ez az első ilyen gazdaság.

⁵ KAJNER P. (szerk), *Gazda(g)ságunk újrafelfedezése – Fenntartható vidéki gazdaságfejlesztés elméletben és gyakorlatban*, L'Harmattan Kiadó, Budapest 2007, 99–101.

Az Ökotársulás 6 hektáros földje Herencsény határában, 55 budapesti család osztatlan közös tulajdonában van, ezen mintagazdaságot működtetnek, és megművelésére helyi alkalmazottakat foglalkoztatnak. A közösség tagjai a gazdaságot működtető nonprofit kft-ben is tagok. Ez teszi lehetővé a terményhez jutást, mivel a nonprofit kft a működése során létrejövő javakat, nem kereskedelmi mennyiségben, a tagok között adómentesen szétoszthatja. A havi tagsági költség háztartásonként 25 ezer Ft, amelynek ellenében a tagok hetente bio zöldségekkel teli dobozt vehetnek át Budapest különböző pontjain. A tagdíjak fedezik a dolgozók bérét, valamint a gazdaság anyag- és energiaköltségeit.

3. 1. A közösség története és összetétele

Az Ökotársulás tagjai elsődlegesen „szellemi közösségnek” vallják magukat, ugyanis kezdetben nem volt céljuk gazdaság létrehozása. Három évvel ezelőtt kezdődött a közösség kialakulása, amikor G.-N. Judit szellemi tanítót követve egy személyiségfejlődési úton mentek keresztül, melynek „célja egy belső transzformáció volt, hogy mindenki rátaláljon a saját lényegi valójára, a saját letisztult állapotban lévő lényére, amely traumáktól, illúzióktól mentes. Ezáltal egy új életminőség jön létre, melyben nincs stressz, félelem vagy bizalmatlanság. Megváltozik a saját magam életéhez való hozzáállás, és az is, ahogy a saját környezetemhez viszonyulok. Ennek a személyiségfejlődésnek volt a következménye a közösség, majd a gazdaság létrehozása, az igény automatikusan jelent meg (...) Ha önmagamat látom el, akkor közvetlenül Istenhez vagyok kötve, az élet valódi formája alá helyezem magam, és csak attól teszem magam függővé. Nem egy személytől függök, hanem az univerzumból, azzal vagyok összhangban. Tehát a közösség létrejött egy önmagát serkentő folyamatnak köszönhető, a tagok valódi felnőtté válásának, melyen keresztül létrejött a közösség, és amelynek a fizikai leképeződése, tükrö a gazdálkodás” (Aldea B.). Fontosnak tartják, hogy a közösség alapja a szeretet és a bizalom, és nem félelemből kapcsolódtak össze. Ezen felül a társadalomban is értéket kívántak teremteni, pozitív változást szeretnének elérni, amely javítja a város és vidéke kapcsolatát.

A közösséget eleinte 10 család alkotta, és személyes kapcsolatokon keresztül bővültek 24, majd 58 háztartásra. Vannak köztük családok, párok, de egyedülállók is, akiknek lehetővé tették, hogy fél dobozt is vásárolhassanak. Időközben lehetővé vált, hogy némelyek alapítói tagság nélkül is vásároljanak zöldségdobozokat, mivel a gazdaság már képes volt többet megtermelni. Kezdetben kizárólag személyes kapcsolatokon, ajánlásokon keresztül bővítették a vásárlók körét, azóta szélesebb körben is lehetővé tették a vásárlást. A közösség tagjai jellemzően fővárosi, felső középosztálybeli értelmiségiek, megtalálhatók köztük egyetemi tanárok, nagyvállalkozók, színészek és autókereskedő is. Szerintük nem a társadalmi háttér a fontos, hanem „az igény a személyiségfejlődésre, és hogy valami jót cselekedjenek a világban” (Aldea B.). Benedek holisztikus terapeutaként került kapcsolatba a szellemi közösséggel és G.-N. Judit szellemi tanítóval, azóta ez az ügy teljesen „beszippantotta”, és ő látja el az ügyvezetői feladatokat. Az alapítói befizetések a földvásárláshoz 3-400 ezer Ft között mozogtak. A herencsényi helyszínre ismerősök útján találtak rá, fontos szempontok voltak az elérhető közelség Budapesttől, az alkalmazható helyi munkaerő, és az elérhető földárak is (500 ezer – 1 millió Ft/hektár). Nem volt céljuk minta követése, utólag viszont rábukkantak hasonló kezdeményezésekre, vagy őket keresték meg egyéb hazai CSA-kezdeményezések. Saját maguk találtak ki mindent, a megfelelő jogi forma megtalálása közel egy évig tartott, mivel a jogi környezet csak neheztí hasonló kezdeményezések létrejöttét. Tevékenységüket nem népszerűsítik, mert

még nem érzik elég érettnek a vállalkozást, de nem zárkoznak el a megkeresésektől és az együttműködésektől.⁶ A mintagazdaságban – előzetes bejelentkezés alapján – bárkit szívesen látnak.

3. 2. A gazdaság működése

A közel 6 hektáros területen összesen kb. 90 fajta növényt termesztnek, zöldségeket, gabonákat, köztük az őshonos alakor búzát, zabot, és egy gyümölcsöst is telepítettek, melyet mandala alakban rendeztek el. Ez a forma is a gazdaság spirituális elköteleződését hivatott kifejezni, célja egy energetikailag saját magát erősítő tér kialakítása volt. A földet a biodinamikus természetés elvei szerint művelik, amelynek nagyon szigorú szabályai vannak. Eszerint a gazdaságot egységes egészként kezelik, amelynek részét képezik a természetű növények, az ott tartott háziállatok, a táj elemei, mint pl. az erdő, a vizes élőhelyek, de a Hold járását is figyelembe kell venniük. A kertészmérnök szerint a tevékenységükkel mindig beavatkoznak a természetbe, amire a válaszreakciókat várják, így élnek folyamatos interakcióban a természettel. Jelenleg a gazdaságban őshonos baromfik vannak, és kb. egy tucat kecske, ezt az állományt a későbbiekben szeretnék bővíteni és tejterméket is akarnak készíteni. A gazdaság energetikailag még kevésbé önellátó, de törekednek rá, hogy azzá váljon, tervezik szélenergia és biomassa felhasználását. Vásároltak korszerű csepegtető öntözőrendszert, amellyel jelentős vízmegtakarítást érhetnek el. Számos terményt tartósítanak is, ebben nagyrészt a paraszti kultúra hagyományaira támaszkodnak. Ezt jól mutatja, hogy a dolgozó asszonyokat nem csupán alkalmazottaként kezelik, hanem megpróbálnak adni a véleményükre, tapasztalataikra, például a tartósítási módszerek tekintetében. Egyébiránt a kertészmérnök van felhatalmazva a gazdaság irányítására, a szakmai kérdésekbe a közösség tagjai nem szólnak bele.

A gazdaság életében bizonyos mértékig az Ökotársulás tagjai is részt vesznek. Eddig két alkalommal, burgonyaültetéskor és -szedéskor érkeztek egy-egy közösségi eseményre, és lehetőség nyílt közös kukoricatörésre is. Ilyenkor a munka után szellemi gyakorlatra is sor kerül, általában valamilyen vizualizáció formájában (pl. vizualizálják, hogy milyennek szeretnék látni a gazdaságot a jövőben). Ezek az események a dolgozók is részt vettek, és Benedek elmondása szerint egészen pozitívan tudnak kapcsolódni a spirituális gyakorlataikhoz. A közösség tagjainak arra is van lehetőségük, hogy Herencsényben töltsenek egy-egy hétvégét, nemrég vásárolták meg ugyanis a gazdaság melletti parasztházat, amely egyrészt gazdasági melléképületként funkcionál, másrészt viszont, a lakórészében lehetőséget nyújt a pihenésre is.

3. 3. Jövőbeli tervek

A közösség tervei között szerepel a jelenlegi gazdaság fejlesztése, hogy minél többféle növényt tudjanak megtermelni, bár a kertészmérnök szerint „*állandó dilemma, hogy meddig erőszakoljuk meg a természetet, (...) legyen-e télen is paradicsom?*” Szeretnék segíteni egy újabb, hasonló gazdaság létrejöttét, de úgy tűnik, hogy – a megfelelő terület hiánya és szervezési munkák miatt – egyelőre még nem indul új gazdaság. Benedek szerint

⁶ Azóta több fórumon is megjelentek már mintaadás céljából, és több cikk is készült az Ökotársulásról.

„meg kell várni, hogy az új közösség is rendelkezzen a szükséges teremtő erővel”, és akkor meg fogják találni a megfelelő területet. A jelenlegi tervek szerint felvesznek még újabb tagokat a közösségbe, így bővítve ki a vásárlói közösséget kb. száz családra. Ez lehetővé teszi majd, hogy teljesítsék azt a tagok előtt tett vállalásukat, mely szerint a havi befizetések folyamatosan csökkenni fognak, mivel a költségek majd több család között oszlanak meg. Ez a munkaerő bővítésével is járna, de alapvetően a megművelt területet nem növelnék. A falut érintő szélesebb körű bevonást terveik szerint 2012 végétől kezdik el – pl. a fonóban megrendezett beszélgetésekkel –, de fontosnak tartották, hogy először a működőképességükkel bizonyítsanak a falu előtt. A kertész számos ötletéről számolt be arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne a falut még inkább segíteni a fejlődésében, a kulturális programoktól kezdve a falusi turizmus fejlesztéséig. Am hangsúlyozta, hogy ezek egyelőre csupán kezdetleges ötletek. Távlati célként fogalmazták meg egy hasonló gazdaságokból álló hálózat létrehozását, István álma pedig az volna, hogy nyissanak egy budapesti boltot, ahova a herencsényi gazdaságból érkeznének a termékek, s ahol a tagok támogatói jeggyel vásárolhatnának. Ezen a szinten már a szakszerű irányításuk és ellenőrzésük mellett a falubeliekkel is termeltetnének, így azt is tudnák közvetíteni, hogy mire van kereslet. Az önkormányzattal egyelőre közös tervük egy vizes élőhely kialakítása a földjük határában, amelyet a gazdaság öntözésre használhatna, illetve közösségi térként egyaránt funkcionálna, tanösvénnyel kiegészítve, egészen az Árpád-kori templomig, melyet szintén felújítanának, és itt komolyzenei koncerteket rendeznének. Ennek kialakítására pályázati úton szeretnének támogatást nyerni.

4. AZ ÖKOTÁRSULÁS ÉS A FALU KAPCSOLATA

Benedek és István szerint a falu gond nélkül befogadta őket, ami annak tudható be, hogy a vállalkozásuk nonprofit, és nem a helyiek kizsákmányolása a céljuk, hanem közvetetten a falu önellátó képességét szeretnék ösztönözni. A faluban sok helyen már kiveszett a gazdálkodás hagyománya, kertjük sincs a helyieknek. Ezt a folyamatot szeretnék némileg visszafordítani, ösztönözni a falubelieket az önellátásra, termelésre. Az önkormányzattal nagyon jó a kapcsolatuk, hiszen az Ökotársulás mint munkaadó terhet vesz le az önkormányzat válláról.

A közösség egyik tagja már korábban a fonó és néhány ingatlan tulajdonosa volt a faluban, ő segített toborozni a munkaerőt, személyes kapcsolatokon keresztül. A kiválasztásnál elsődleges szempont volt, hogy kizárólag megbízható munkaerőt kívántak alkalmazni a gazdaságban. Elmondásuk szerint az év nagy részében négy idős asszony dolgozik, és időszakosan vesznek fel több dolgozót is, nyáron legfeljebb nyolc főre egészül ki létszám. Október végére az alkalmazottak száma lecsökken, a kertész mellett egyetlen főállású (Ágota) és egy részmunkaidős alkalmazott (Tibor) dolgozik, ha pedig épp szükség van rá, egy-két alkalmi munkást foglalkoztatnak az év hidegebb időszakában. Ahogy jön a tél, gazdasági megfontolásokból leépítik a létszámot, hogy vetőmagvásárlásra gyűjthesse nek. A csapat két oszlopos tagjával, Ágotával és Júliával készült interjúk arra engednek következtetni, hogy ők a munkával teljesen elégedettek, szeretnek a gazdaságban dolgozni. „Hál' istennek, hogy ezek idejöttek, így legalább van munkahely!” (Ágota). A munkahelyi környezet torzító hatását is igyekeztem kiküszöbölni, ezért Júliával a gazdaságon kívül is beszélgettem, ahol szintén örömmel és hálával számolt be a munkájáról. Elmondta továbbá, hogy kisebb konfliktusok voltak közte és más dolgozók között, mivel ő a legmagasabb minőségű munkára törekszik, és erre próbálja ösztönözni kollégáit is. Júlia szerint

is pozitív volt az Ökotársulás fogadtatása a faluban, leginkább azért, mert szükség van a munkahelyekre.

Más helyiek szerint a faluban viszonylagos érdektelenséget lehet tapasztalni a biogazdasággal szemben. Két család részletesebben beszámolt ennek háttéréről. Többek szerint a gazdaság vezetői túlságosan támaszkodnak az egyik asszony (Júlia) véleményére, aki szorgalmát túlzásba viszi, és a többi dolgozó munkáját próbálja ellenőrizni, kritizálni, valamint az ő véleménye alapján kerülnek felvételre vagy elbocsátásra az emberek. Állítólag korábbi munkahelyén is tapasztaltak hasonló viselkedést nála, ezért őt erről mindenki ismeri a faluban. Legutóbb például a kecskéért felelős alkalmazottal mérgesedett el annyira a viszony, hogy az illető felmondott. Ezt ő Júlia személyével indokolta, a kertész viszont az alkalmazott hanyagságával okolta az elválást. Többben vélekednek úgy, hogy az Ökotársulás rossz embert talált meg a kezdetekkor, nem megfelelő a dolgozói légkör, és ezért nem súrlódásmentesen illeszkedtek be a faluba. További panaszokat hallani a nyugdíjasok foglalkoztatása miatt.

A teleházban a fiatalok és a teleházvezető nem rendelkeztek sok információval az Ökotársulásról, röviden annyiban foglalták össze, hogy „*a Szinetárék kirendeltsége*”, és ingyen szoktak jönni a falunapokra fellépni. A teleházvezető megjegyezte még, hogy „*kicsit mérges*” rájuk, mert leginkább csak nyugdíjasokat dolgoztatnak, akik nem lennének annyira rászorulva, holott sok a munkanélküli fiatal, akik munka hiányában elmennek a faluból. A polgármester is elismerte: korábban arról volt szó, hogy több munkanélkülit fog majd a biogazdaság foglalkoztatni. A kertész szerint azonban nincs idejük és pénzük fiatalokkal kísérletezni. Korábban is hangsúlyozták, hogy csakis a megbízható, mezőgazdaságban tapasztalattal rendelkező munkaerőt hajlandóak alkalmazni, a fiatalokban pedig ezeket a tulajdonságokat nehezebb megtalálni. Ugyanazért a bérért a fiatalok kevesebb munkát végeznének el, be kellene őket tanítani, és a lelkesedésük is kisebb. „*Hallottam, hogy volt morgás a faluban, hogy miért időseket dolgoztatunk, hát azért, mert nekik van munkabírásuk, kitartásuk, tudásuk. Tőlük még én is tanulok (...) Na de ők se bírják örökre...*” – jegyezte meg Nagy I. Állítása szerint sokat gondolkozott azon, hogyan vonjon be fiatalokat, de ő sem jött rá a megoldásra, esetleg majd ha a tangazdaság jellegét jobban megerősítik, akkor lehetőségük lesz a fiataloknak ismerkedni a földműveléssel. Arról is érdeklődtem, hogy roma munkaerőt foglalkoztatnának-e, de erre nem látnak sok esélyt, kivéve, ha rendkívül szorgalmas az illető, Ágota például roma származású.

Mivel a közösség valószínűleg hamarosan száz családra fog növekedni, a termelés mértékét is szükséges lesz növelni. Ezt biztosítani tudja a gazdaság, de a falubeliek bevonásával is számolnak. Terveik között szerepel, hogy diavetítéssel egybekötött bemutató előadást tartanak a falubelieknek az Ökotársulásról, az ökológiai gazdálkodás mibenlétéről, és egyúttal meg is hirdetnék, hogy lehetőség lesz termelni a gazdaság számára, a terményeket ők majd értékesíteni tudják. István szerint nagyon széles bővülési lehetőség van, rengeteg mindent el tudnának adni a közösségnek és rajtuk keresztül másoknak is. A permetszer és műtrágya nélküli termesztés ellenőrzésének módszere még kidolgozás alatt van, de szerinte ez nem jelenthet problémát. Idén egyébként három asszony már termelt tököt a gazdaságnak, melyet – igazodva a 98 Ft-os bolti árhoz – 80 Ft/kg-os áron vettek át tőlük. Egy jelenleg közfoglalkoztatott interjúalany elmondta, hogy szívesen termelne nekik bármit, ha biztosítják az átvételt. Még kisléptékű fejlesztéseket is végrehajtana a kertjében ennek érdekében, pl. beszerezne új fóliasátrat. Már kétszer jelentkezett a biogazdaságba is, de nem vették fel, véleménye szerint „*pofüra megy*” a kiválasztás. Arról, hogy a falubeliek termelnének-e a biogazdaságnak, megoszlanak a vélemények. A falusi vendégház üzemeltetője, Béla szerint gond lesz a vegyszerek és mű-

trágyák nélküli termesztés ellenőrzésével is, bár ő azt a falusi réteget képviseli, amely szerint műtrágya nélkül nincs termés. Szerinte az önellátásra termelés sem éri meg a sok költség és munka miatt, ezért amennyire teheti, távol tartja magát a földművelésről. Úgy látja, hogy aki „*harminc éves, már szóba sem áll a kerttel*”. A szülei tulajdonában egyébként van egy darab föld, mely beékelődik a biogazdaság területébe, mert egyedül ők nem voltak hajlandók földet eladni nekik. Béla is csak használatra fogja majd adni a földjét, cserébe pedig zöldségdobozt fog kérni.

5. FIATALOK KILÁTÁSAI A FALUBAN

Valóban kérdéses, hogy egyáltalán van-e a faluban olyan fiatal, aki hajlandó lenne a mezőgazdaságban dolgozni. Az általam megkérdezett 17–25 éves korosztályhoz tartozó fiatalok szinte kivétel nélkül mindegyike máshol, általában városban képzelel el a jövőjét. Sokan már csak hétvégente járnak haza, mert Balassagyarmaton, vagy Budapesten tanulnak, dolgoznak. Egyre több szakmunkás próbál szerencsét külföldön, ez a menekülési lehetőség is egyre népszerűbb. „*Itt már csak az marad, akinek még annyi pénze sincs, hogy felszálljon a buszra*” (Félix). A teleház vezetője, aki korábban az ifjúsági klub vezetését is ellátta, rendkívül nehéznek és kilátástalannak találja a fiatalok helyzetét a faluban, az értelmet és rendszeres megfizetett munkaalkalmakat hiányolja leginkább. Egyetlen fiatalal találkoztam, aki Herencsényben képzelel el a jövőjét, és a mezőgazdaságban szeretne elhelyezkedni. Marcell már az általános iskolában elhatározta, hogy „*paraszt lesz*”, és saját gazdaságot szeretne indítani. A középiskolát Szécsényben, a mezőgazdasági szak-középiskolában végezte, ahol ebben az évben szerezte meg mezőgazdasági növénytermesztő, gépszerelő szakképesítését. Gyakorlatot is szerzett a szügyi szövetkezetben, ám munkahelyet egyelőre nem talált. Miután a környékbéli mezőgazdasági vállalkozások egyike sem vette fel, a közeli üzemekbe is jelentkezett. Az Ökotársuláshoz azért nem ment, mert a családjá tart a már említett konfliktusoktól, és jelenleg nem is volna lehetőség teljes állás betöltésére a gazdaságban. Márpedig teljes állásra és biztos jövedelemre volna szüksége, mivel párjával gyermeket várnak. Legutóbb a szügyi elektronikai üzembe jelentkezett, és ha felveszik, valószínűleg maradni is fog ott. Vagyis lehetséges, hogy Marcell, az egyetlen olyan fiatal a faluban, aki földműveléssel szeretne foglalkozni, szintén ipari munkás lesz.

Az egyik önkormányzati képviselő, aki maga is csupán 25 éves, nagy lelkesedéssel igyekszik javítani a falu helyzetén. Ennek egyik eszköze volt mezőgazdasági és erdőgazdálkodási OKJ-s szakképzések szervezése Herencsényben, pályázati támogatással. Allí-tása szerint nagy érdeklődés volt a helyiek részéről, többen el is tudtak helyezkedni az OKJ-s képzéseknek köszönhetően. Néhány vállalkozót sikerült is meggyőznie, hogy bővítsék a létszámot. Ezekről a képzésekről a biogazdaságban nem sok jót hallani, István szerint nem érnek semmit, és nem a munkaerő-piaci igényekhez vannak igazítva.

6. KÖVETKEZTETÉSEK

Összességében elmondható, hogy az Ökotársulás egyedülállóan jól működő és sikeres közösségi mezőgazdálkodási modellt hozott létre, amely a város és a vidék gazdasági kapcsolatát erősítheti. Ökológiai fenntarthatóságra és önellátásra törekvő rendszerüket közösségi és saját anyagi erőből, pályázati források bevonása nélkül hozták létre. Sikerük

egyik kulcsa a biztos egzisztenciális háttér mellett a közösség spirituális háttere, amelyet egyáltalán nem hangsúlyoztak, viszont olyan összetartó erőt és motivációt ad a közösség tagjainak, amely segíthette őket abban, hogy három év alatt mindezt létrehozzák. Elvileg mindkét fél, városiak és vidékiek kölcsönösen előnyökre tesznek szert a gazdaságban, ám a kutatás eredményei alapján ez részben cáfolható, mivel a vidéki szereplőknek csak igen kis része részesül az előnyökből. Az elmondások alapján úgy tűnik, hogy a biogazdaságban inkább csak egy szubjektív elbírálás útján kiválasztott, kivételezett csoport dolgozhat, a nyugdíjasok alkalmazása pedig nem enyhíti a település foglalkoztatási problémáit.

Az Ökotársulás tagjaival szemben nincs nyoma negatív attitűdnek. Az egyik alkalmazott nyugdíjas asszony személye azonban ellenérzéseket vált ki a falubeliekben, túlzott szigora, szorgalma és az alkalmazottak kiválogatása miatt. Bár az Ökotársulás tevékenységéről kevés információval rendelkeznek a falubeliek, az illető asszony befolyása miatt érezhető távolságtartás alakult ki a helyiekben a biogazdasággal szemben. Megállapítható, hogy a falu közösségén belüli ellentétek átörökítődték a falu és az Ökotársulás kapcsolatába.

A termeltetés sikerességének valószínűségét nehéz megjósolni. A vidéki társadalomban kialakult nézet szerint termelni nem éri meg. Amennyiben a kereslet és a biztos felvevőpiac biztosítva lenne, a kínálatot pedig az igényekhez igazítanák, meg lehetne találni azt az optimumot, melyen a termelő fél is jól jár. Az Ökotársulásnak éppen ez lenne a funkciója, hogy összekapcsolja a városi fogyasztókat a vidéki termelőkkel. De ha meg is valósul a termeltetés, az valószínűleg csak jövedelemkiegészítő bevételeként jelenne meg a herencsényi háztartásokban, mivel a helyiek csupán kisebb kertekkel rendelkeznek. Mindenesetre jelentősége mind a bevételi forrásaik diverzifikálása, mind pedig a háztáji földművelés hagyományainak fenntartása szempontjából lényeges volna. Saját gazdaság elindítására nem sok esélye van a helyieknek, mivel nem rendelkeznek a szükséges anyagi tőkével, földdel, és sok esetben megfelelő tudással sem.

Az interjúk során bebizonyosodott, hogy a munkaerőpiacon nincs kínálat olyan fiatalokból, akik rendelkeznének a szükséges tudással és hajlandóak lennének a mezőgazdaságban dolgozni. Ezért még ha az Ökotársulás szeretne is alkalmazni, akkor sem valószínű, hogy találna erre megfelelő fiatalokat. Természetesen középkorúak alkalmazása is szóba jöhetne, az önkormányzatnak is sokat jelentene több munkanélküli foglalkoztatása. A gyakorlatban az anyagi megfontolások kerülnek előtérbe, és a hatékonyabb munkaerőt alkalmazzák, ami pénzben és időben is megtérül a biogazdaságnak. Az Ökotársulás jelenlegi működése alapján elmondható, hogy a vidéknek nyújtott előnyöket egyelőre kevésbé élvezhetik a helyiek. A faluban várt pozitív hatások (önellátás fokozása) sem jelentek még meg, ezek érdekében egyelőre semmilyen tevékenységet nem folytatnak. A vezetés célja jelenleg a gazdasági stabilitásra, hatékonyságra való törekvés, és a megfelelő üzemméret kialakítása.

A gazdaság még csupán két éve működik, ezért mindenképpen érdemes volna figyelemmel követni a fejlődését, terveik megvalósulását, hiszen kutatásom egy időben hosszabb folyamatnak csupán egy rövid fázisáról nyújtott képet. Érdemes volna megvizsgálni a herencsényi modell adaptálhatóságát más térségekben is, illetve szellemi közösség megléte nélkül. Az eredmények felhívják a figyelmet a piaci igényekhez alakított mezőgazdasági szakképzés fontosságára, valamint arra, hogy nagy szükség volna a mezőgazdasági munka presztízsének emelésére a fiatalok körében, akár iskolai tankertek formájában. Ez természetesen önmagában nem elegendő, az is fontos volna, hogy a fiatalok láthassanak sikeres példákat, és észrevegyék a mezőgazdaságban rejlő lehetőségeket. Ebben vállalhatna szerepet az Ökotársulás mint ökológiai fenntarthatóságra törekvő mintagazda-

ság, amely továbbra is lehetőséget kínál a tudásátadásra és a város és vidéke közti munkamegosztásra.

SUMMARY

Community-based agro-enterprise in Herencsény

Herencsény is a small village located in Nógrád County. Like many other villages in the region it is struggling with poverty, unemployment and decreasing population. In 2011 a new agro-enterprise called Ecopartnership appeared in Herencsény which seems to be a very promising factor in improving the town-and-country relations as well as fighting rural unemployment. Ecopartnership is a civil organization created by a community in Budapest. They maintain a professionally-managed organic farm which employs local people and the members of the community receive vegetable boxes in Budapest weekly. It can be considered as a unique form of community supported agriculture since the land is owned by the members. In 2012 I made a 7-month-long research on the functioning, the social and the economic impacts of Ecopartnership in Herencsény. I conducted semi-structured interviews and did participant observation. I found that despite Ecopartnership aims to raise the self-sufficiency of the village it is hard to motivate people, especially the youth to work in agriculture. Moreover, the locals keep a distance from the farm, partly because of personal disagreements and because many locals are unsatisfied with the farm employing mostly pensioners. Making the farm economical and effective is still a priority and the locals are not yet enjoying the social and economic benefits of this partnership. However, the farm is likely to be a pioneer of community supported agriculture in Hungary and the future of their positive impact on the self-sufficiency and employment of the village could be the subject of further research.